

Yeni Politik Kavramlar Olarak Küreselleşme ve Yerelleşme

DETMAR DOERING*

Bazı kimseler mevcut manzaradan fazlasıyla memnun kalabilirler. Birçok sosyalist ve başka türden statükocular ise ürperebilirler. Fakat onlar ne düşünürlerse düşünsünler, birçok kişiye, ulusal devletin bir kurum olarak baskı altında olduğu son derece açık bir olgu gibi görünecektir. «Yukarıdan» ekonominin küreselleşmesi; «aşağıdan» bölgecilik ve cemaatçilik doğrultusunda doğan eğilim, çoğu kimseye bildiğimiz anlamda devletin nerdeyse geçmişe ait bir şey olduğunu düşündürmektedir.

Belki ulus-devletin nihai çöküşüne üzülmemiz için hiçbir sebep bulunmamaktadır. Fakat birçoğumuz, hâlâ, onun doğasına dair bazı yanlış inançlar besliyoruz. Çoğumuz, devletin bireyin veya bazen de belirli grupların haklarını korumaya yönelik bir kurum olduğu şeklindeki aldatıcı inançla yetiştirildik. Bu bireysel haklar fikrinin en evrensel ve rasyonel ifadesi, birey haklarına ilişkin klasik liberal teoridir. Liberal teori, özgürlüğün insanlar için temel bir ihtiyaç olduğunu belirtir. Kişinin, başkalarının iradesine tabi, bastırılmış bir özne olmaması gerektiği düşüncesi, neredeyse bütün uygarlıklarda moral ideler dünyasına girişinde bulunan bir ilkedir. İsla-

miyet, hukuk egemenliği ilkesine dair bir kavram geliştirmiştir; Hinduizm ve Budizm toleransı öğretmiştir; Avrupa'nın politik ve dini gelenekleri doğal hukuk düşüncesinin kökenini oluşturmuştur. Bununla birlikte, bu fikirler, ne tamamen pratiğe uygulanmıştır, ne de bireysel insanın haklarına üstünlük tanıyan sistematik bir siyasal teori şeklinde geliştirilmişlerdir.

Avrupa 17. yüzyıldan itibaren, bu tür sistematik bir teorinin gelişimine tanık oldu. Bu, İngiliz filozof John Locke'un **Yönetim Üzerine İki İnceleme** adlı eserinde ilk kez formüle edilen birey hakları konusundaki modern liberal teoriydi. Bu haklar hayat, özgürlük ve mülkiyet haklarıydı. Bu, kısaca, bireyin kendi kendisinin efendisi olduğu şeklindeki modern kavrayıştı. Bireyin kendi kendisinin efendisi olma hakkı, kendi mantıksal sınırlarını başkalarının da aynı hakka sahip olmasında bulmaktadır. Bu, bir ara, hakikaten evrensel bir teoriydi, birey üstünde uygulanabilecek zora ilişkin «doğru»yla «yanlış» arasındaki sınır çizgisini tanımlayabiliyordu. Bu teorinin ötesine geçmeye çalışan her argüman, sadece, kendilerine yönelik imtiyazları güçlendirecek güce sahip olanların bencil çıkarlarına hizmet eder. Bu argümanlar, zaman zaman yeniden ortaya çıkmaktadır. Kültürel relativizm (çok-kültürcülük), çoğu durumda bazı otoriter re-

* Dr. Detmar Doering, Friedrich Naumann Vakfı'na bağlı Liberal Enstitü'nün Başkan Vekilidir.

jimlerin ideolojik dayanaklarını biçimlendiren bir argümanın desteği olan daha yeni bir yön-temdir. Locke'un döneminden beri liberalizm; kültürel, etnik veya dinsel arkaplanları ne olursa olsun, bütün insanların aynı haklara sahip olduklarını netleştirmiştir.

Liberal haklar teorisine rasyonel moral zeminde ciddi bir şekilde saldırılamazken, devletin bu hakları korumak için sözleşmeyle tesis edildiği şeklindeki Lockecu fikir epey tartışmalıdır.

Eğer insan kendisinin efendisi olma hakkının korunması gefekiyorsa, devlet -şiddette bölgesel tekel- bu hakka yönelik en büyük potansiyel tehdittir. Aslında devlet, bu haklara şu veya bu ölçüde tecavüz edilmesi göze alınmadan desteklenemez. Amerikalı siyaset bilimci R.J. Rummel, **Yönetim Eliyle Ölüm** adlı kitabında, yönetimlerin yüzyılımızda jenosit yoluyla 169.198.000 insanı öldürmüş olduklarını tahmin etmektedir¹. Bu tasvir, sonuçta, bir kurum olarak devletin, insan haklarına tecavüz edilmesine karşı bireyin koruyucusu olduğu şeklindeki "naif" liberal görüşün yanlış olduğunu ispat etmektedir. Hiçbir potansiyel saldırgan bize, bizi koruyacağı varsayılan devletin verebileceğinden daha fazla zarar veremez.

Fakat ulus-devletin moral boyutu ne olursa olsun, devletin ortadan kalkması konusunda fazla iyimser olmamız gerekir. Bunun iki sebebi vardır. Birincisi: Şu an için bir alternatifimiz yok. Liberalizmin nihai ideali, bizi geride kalan hiçbir zorlayıcı gücün bulunmadığı de-politize olmuş bir topluma götürür. Aslında bu, bir çeşit anarşist düzen olabilir. Buradaki problem, anarşist bir düzenin istikrarlı kalabilmesinin pek muhtemel olmamasıdır. Bu tür bir düzen, zor kullanan iktidar yapılarının (organize çıkar gruplarının) ortaya çıkmasını nasıl önleyebilir? Bu tür yapılar, pekâlâ, fetih ve fethedilenin kurumsallaşmış sömürsü üstünde temellendirilmiş bir çeşit «hırsız devlet» tesis edebilirler. Alman sosyolog Franz Oppenheimer, **Devlet** (Der Staat, 1909) adlı kitabında tarihsel olarak bütün devletlerin bu şekilde varlık kazandıklarını ileri

sürmüştür. Liberteryen anarşistler, devlet bir şeyin doğmasını önlemek için devlete bir şeye ihtiyaç duymak şeklinde bir paradoksla karşı karşıya gelebilirler.

İkinci sebep: Ulus devlet yok olmayacak! En azından şimdilik. Ulus-devlet, şu anda birçok güçlük içinde bulunmasına rağmen, yakın gelecekte ortadan kalkmayacak. Gerçi yönetim harcamalarından doğan faydalar azalmaktadır (aslında marjinal getirilerde, algıladığımız herhangi bir ölçülebilir sosyal faydanın neredeyse hiç bulunmadığı bir noktaya kadar varan bir azalma görüyoruz); fakat bu problemin kökünü oluşturan son derece tekelci yapı, hâlâ işlem maliyetlerini azaltmada özel avantajları güvence altına alabilecek olan tek kabul görmüş kurum formu olan ulus devleti garanti almaktadır. Daha kötüsü, ulus-devletin modern formunun -demokratik refah devleti-ekonomik ve toplumsal avantajlarının, devlete milli bir bağlılığı zayıflatmaktan çok güçlendirmeye yarayan, yükselen bir popüler duyarlılık yarattığı son derece açık bir olgudur. Ekonominin küreselleşmesi konusundaki eğilim ne kadar «açık» ise, buna karşıt olarak, politikada«dışlamacılığa» yönelik eğilimin o kadar güçlü olduğuna tanık oluyoruz. Ekonomik rasyonelite açısından "dışlama", bütün dünyaya yayılan rekabetin meydan okumasına politize bir toplumun mantıksal yanıtıdır; bu son derece miyop, dolayısıyla basiretsiz bir yanıt olsa bile. Çeşitli Avrupa ülkelerinde göçmenlere karşı giderek artan husumet ve emek piyasalarını korumaya yönelik çok sayıda girişim bu doğrultudaki işaretlerdir.

Bunlar, önemsemezlikten gelemeyeceğimiz kötü haberlerdir. Bundan dolayı, bu dalga karşıt olan ekonomik ve siyasi eğilimleri anlamak büyük önem taşımaktadır. Bu eğilimlerin tamamen zıt unsurlardan oluşan bir doğası olduğu son derece açıktır; küreselleşme (globalisation) ve adem-i merkezizetçilik, yani yerinden yönetim (decentralisation) hatta yerelleştirme (localisation). **Küreselleşmenin** görünüşüyle başlayalım. Küreselleşme kavramı, sık sık, bilgi toplumu veya bilgi çağı kavramlarıyla ilişkilendirilmektedir. Bunun için

haklı nedenler vardır. Küreselleşme teriminin kendisi, önemsiz bazı şeylere abartılı bir önem affetmeye yönelik medyatik şıngırının tipik moda terimlerinden biridir. Çakmaktaşı ticareti yapan Neandertal insanından beri ticaret uluslararası olmuştur. Kaldı ki, en azından 18. yüzyılın sonlarından bu yana, ekonomide küreselleşmeyi gerçekleştiriyoruz. Küreselleşme yeni bir buluş değildir. Bununla birlikte, yeni teknolojiler, küreselleşmiş bir ekonominin niteliğini değiştirmiştir.

Bugün, bildiğimiz sanayi toplumunun, genellikle bilgi toplumu diye tasvir edilen şey tarafından istila edildiği ve nüfuz altına alındığı bir çağda yaşıyoruz. Somut öngörüler ve/veya kehanetler konusunda dikkatli davranılması gerekmesine rağmen, yeni teknolojilerin yeryüzünün çehresini değiştirmek üzere olduğu açıktır. Bu trendin başlangıçta, devleti, birey üstünde tam anlamıyla kontrol kurmaya götürmesinden yaygın bir biçimde endişe ediliyordu. Orwell'in 1984'ü kapıları çalan bu tehlikeye karşı bir uyarı şeklinde değerlendirilebilir. Elbette, özgürlük düşmanlarının yeni teknolojileri kullanma fırsatları her zaman olacaktır. Ayrıca, özgürlüğü teşvik eden unsurlar olarak yeni teknolojilerin muhtemel bazı faydalarının idari faaliyetlerle engellenebileceği de inkar edilemez. Asla aşırı bir kendini beğenmişliğe kapılıp hasımlarımızın, önünde sonunda, ya yenileceklerini yahut hayalgücünden yoksun olduklarını sanmamalıyız. Bununla birlikte, bize liberalizmin geleceği konusunda ümitli kılan bazı olumlu eğilimler vardır.

Birincisi, dünya birçok bakımdan zaten **global bir topluma** dönüşmektedir. Artık yeni teknolojiler, bir zamanlar sadece büyük firmalar için ayrılan işlerin, daha yeni kurulan küçük firmalar tarafından bile yapılmasını mümkün kılmıştır. Ekonomi gerçekten uluslararası bir hale gelmektedir. Bu konuda görünüşe göre tuhaf olan şey, bunun kurallara dair evrensel bir uyumu yahut bütün dünyaya yayılmış bir güç tekelini yaratmayı gerektirmemiş olmasıdır. Aslında uyum taraftarı olduklarını ileri sürenler, genellikle, varolan ekonomik

imtiyazları korumak istemektedirler. Oysa, buna karşı olarak, ekonomik gelişmeyi teşvik eden şeyin, kurallar arasında tercihte bulunma imkânı olduğu açıktır. Bu bazı ülkeler için zor olabilir. Örneğin Almanya kendisini, rant arayan yabancılar Almanya'ya göç ederken; kendi işgücünün dışarıya kaydığı bir durumda buldu. Belli işler, bizim için en önemli ihraç kalemi haline gelmektedir. Böylece yeni küresel toplum, yönetimleri rekabet koşulları altına sokmaktadır. Bu yönetimleri, başka türlü vuku bulamayacak olan bir derüğülaşmaya ve verimliliğe zorlamaktadır.

İkincisi, birey bilgiye ulaşmaktan alıkonulamaz. Enformasyonun, en azından şu an için, tamamen kontrol altına alınması mümkün değildir. Sovyet İmparatorluğunu çöküşe götüren bir faktörün de, onun kendi egemenlik alanına iletişim teknolojilerinin girmesini engellemesi olduğu belirtilmektedir. Bu demektir ki, yönetimler artık ekonomiyi ve bireylerin özel hayatlarını kontrol altına alma konusunda daha çok güçlkle karşılaşacaklardır. Bunların hepsi özgürlük için iyi haberlerdir.

Üçüncüsü, yeni teknolojiler politikada ve ekonomide kuvvetli kurumsal çözümü daha az gerekli kılmaktadır. Nobel ödüllü ekonomist Ronald Coase, bir defasında, ticari işlem maliyetlerinin kurumları -yani şirketleri, yönetimleri vb.- zorunlu kıldığını belirtmiştir. Hiçbir ticari işlem maliyeti olmasaydı, hiçbir kurum da olmazdı. Yeni teknolojilerimiz, ticari işlem maliyetlerini iyice düşürmek üzeredir. Zaten bugünden, uluslararası şirketlerin bile, çalışanlarını geleneksel "ofislerde" bulundurmadan geliştirebildiklerine tanık oluyoruz. Herkes evinde oturarak bir şirkette çalışabilir. Üstelik, bir şirketle ömür boyu sürecek bir iş ilişkisi kurmak da gerekmemektedir. Kimbilir, sınıai üretimin kurumsallaşmasına yarın da ihtiyaç duyacağız; ama onun etkileri artık minimize edilmiş olacak. Büyük bir ihtimalle -arzulanır olan da budur -ekonomi için doğru olan, politika için de doğru olacak. Toplumun ve ekonominin baskı altına alınmasını gerektirdiği için, büyük ve kapsamlı yönetimden

daha uygunsuz yönetim formu yoktur. Bize daha az ticari işlem maliyeti yükleyen küçük birimlerdir. Bu noktaya daha sonra döneceğim.

Dördüncüsü, idari düzenlemelerden kaçınmak ve onları engellemekle ticari işlem maliyetleri de dramatik bir şekilde düşürülür.

Bunların tümü, bizi daha özgür bir topluma götürmektedir. Bu, problemlerin çözüldüğü anlamına gelmez. Liberalizmin zaferi hiçbir şekilde mutlak değildir. Yönetimler, örneğin, global toplumun onlara empoze etmeye başladığı rekabetten kaçınmak istemektedirler. Birçok hükümetin iş «göçünü» emek piyasasını deregüle ederek değil, fakat korumacılığa başvurarak karşılaması şaşırtıcı bulunmamalıdır. Küresel topluma karşıt bir uygulama olarak korumacılık, önümüzdeki on yıllarda liberalizme yönelik en büyük meydan okuma olacaktır. Bunun yanısıra, küresel toplumun yeni gerçeklerine uygun daha etkili bir yönetim tarzına geçme konusunda da büyük güçlükler bulunmaktadır. Devlet hakimiyetinin daha otoriter tarzlarına dönüşebilecek devrimci karışıklık ve çöküntü ihtimallerinin göz ardı edilmemesi gerekir.

Bundan ötürü, küreselleşmenin -şu an için- neden daha fazla liberalleşme anlamına geldiğini yeniden düşünmek zorundayız. O zaman, «küreselleşme» terimini kendi amaçları için araç haline getirmek isteyen «sahte dostlarımızı» daha iyi teşhis edebiliriz. Bunun için, ekonomik ve siyasi küreselleşmeyi birbirinden kesin çizgilerle ayırmak mecburiyetindeyiz.

Siyasi küreselleşme, birkaç yıl önce dönemin moda kavramı haline gelmişti. Eski Sovyet İmparatorluğunun çökmesinin ardından, birçok kişi geleceğe dair son derece iyimser duygular içindeydi. Francis Fukuyama, **Tarihin Sonu** adlı kitabında, liberal demokrasinin nihai zaferinden sonra, artık çözmemiz gereken problemlerin sadece «teknik» problemler olduğunu yazmıştı.

Bununla birlikte, bu teori yanlış insanlara umut verdi. «Teknik» sözcüğü, uluslararası idari planlamacılar karteli üyelerinin, bürok-

ratların ve organize olmuş kapasitesiz «iyi niyetlilerin» kafalarında küçük ve zihni bir «Sovyet İmparatorluğu» fikrinin canlanmasına sebep oldu. Somali'deki iç savaş gibi, insanlardan kaynaklanan büyük ölçekli felaketler bile, yukarıdan müdahale edilerek, yani herşeyi bilen Birleşmiş Milletler'in aydın vizyonu sayesinde çözülebilecek «teknik» bir probleme indirildi. Bu yıllar, dünyanın gerçek yahut hayali her kötülüğüne -ozon deliğinden nüfus kontrolüne, Çin'deki aynı nüfus kontrolünün yol açtığı insan hakları ihlallerinden buradaki, oradaki ve her yerdeki ayrımcılığa kadar- çare bulmaya niyetlenen, görünüşe göre bitmez tükenmez bir «zirveler zincirinin» başlangıcına sahne oldu.

Sonuç, önceden kestirilebilecek bir şekilde verimsizdi. Öyle görünüyor ki, hiç kimse, yanıtı şaşırtıcı bir biçimde açık olmasına rağmen, 1989'da gerçekte nelerin olmuş olduğunu kavrayamamıştı. 1989, geniş-merkezi imparator devletinin ve merkezden planlanan ekonominin sonuydu. Bu kadar basit!

Eğer bundan alınması gereken bir ders varsa, bu da, merkezi planlama ve toplumsal mühendislik üstünde temellendirilmiş bir «yeni dünya düzeni»nin olamayacağıdır. Aksine, bu düşüncenin, bu bakımdan soğuk savaş döneminde asla görüldüğü kadar masum olmamış olan «özgür dünya»da da terkedilmesi gerekmektedir. Bu dersi almazsak, eninde sonunda, Sovyet İmparatorluğu'yla aynı kaderi paylaşmanın ıstırabını çekebiliriz.

Bu arada, «siyasi küreselleşme» heyecanı bazı engellemelere başarıyla dayanmıştır. İdari planlamaya en güçlü bir şekilde iman edenler bile, fikirlerinin sandıkları kadar inandırıcı olmadığını hissetmeye başlamışlardır. Piyasaların ekonomik ve toplumsal problemlerin çözümü için -moral bakımından sorgulanabilir olmasına rağmen- en etkili çözüm olduğu - isteksizce de olsa- kabul edilmiştir. Bu yüzden, statükoculuğun retoriği de değişmiştir. Statükocular, kazanamayacakları bir tartışmadan kaçınmak için, ekonomik kanıtları görmezlikten gelemedikleri her durumda, kendi idari müdahale şekillerini sadece piyasaları iş-

letmeye yönelik uygulamalarını gibi takdim etmeye çalışmışlardır. Onlara göre, ihtiyaç duyduğumuz tek şey serbest ticaret değil, fakat yönlendirilen bir ticarettir.

Elbette, yönetimlerin piyasaların iyi çalışmasına yönelik bazı önkoşulları -mülkiyet haklarını korumaya yahut sözleşmelerin uygulanmasına ilişkin yasal garantiler gibi- yaratabilecekleri doğrudur. Bu önkoşullar, gerçek bir piyasa ekonomisini destekleyen temel ilkeyle bağdaşmaktadır. Politikaya piyasa uyumlu bir yaklaşım, Norman Barry'nin işaret ettiği gibi², süreçlerle ilgilidir; amaç durumlarla değil. Bu yaklaşım, az sayıda küçük bir kurallar dizisinden daha fazlasını üretmez. Fakat bu kurallar, somut siyasi yönetimin siyaseten arzulanabilir sonuçlara erişmek için kullanabileceği türden kurallar değildir ve onların böyle bir amaçla da ilgileri yoktur. Bundan dolayı, küresel dünya ticareti konusunda dürüst ticaret yahut yönlendirmeli serbest ticaret (terimlerdeki çelişkiye dikkat!) adına halen mevcut olan politizasyon, hiç de piyasa uyumlu bir yaklaşım olarak değerlendirilemez; tam tersine bu, «yumuşak» sosyalizmin yeni bir formudur.

Aslında bu yaklaşım, şu anda son derece başarılı olmuş gibi görünmektedir. Onun Avrupa Topluluğu ve NAFTA gibi büyük «serbest ticaret» bloklarının şekillenmesinde etkili olması bunu ortaya koymaktadır. NAFTA üstündeki tartışmalar tamamen serbest ticaret retoriğiyle yüklü olmasına rağmen, sonuçta ortaya, büyük şirketlere yahut çevreci lobilere özel muamele edilmesini esas alan ve imtiyazlar tanıyan çok taraflı anlaşmalarla dolu 1100 döküman çıkmıştır. Öyle ki, bazı alanlarda piyasa daha serbest hale getirilirken, bir bütün olarak bakıldığı zaman, onun (NAFTA'nın) ilgili ülkelerinden müdahaleci sınıai politikaları arasında bir koordinasyon konusuna dönüştürüldüğü görülmektedir.

Bakışlarımızı bölgeselden küresele çevirdiğimiz zaman da aynı manzarayla karşılaşırız. İkna ve gönüllülük üstünde kurulmuş olan Genel Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Antlaşması'nın (GATT) yavaş işleyen süreçleri,

yerini daha dinamik görünen Dünya Ticaret Organizasyonu'na (WTO) bırakmaktadır. Bunun, önünde sonunda, verimlilik karşıtı bir yapı olduğu anlaşılacaktır. Sınırlandırılmamış çoğunluk ilkesinin telkin edilmesi - bir ülke/ bir oy, ülkenin büyüklüğü ne olursa olsun- bütün çok taraflı liberalizasyon süreçlerini mutlaka politize edecektir. Bu yaklaşımın - veto hakkını engellenmesi ve zorlayıcı gücün gönüllüğün yerine ikame edilmesi - üreticiliği yok edebileceğinden korkulması için haklı sebepler bulunmaktadır. Amerikalı ekonomist Paul Craig'in işaret ettiği gibi "Eğer bize serbest ticareti vermesi için WTO'ya yetki verirsek, öyle görünüyor ki o, bize serbest ticaret adına başka bir şey verebilecektir"³.

WTO'nun yarı parlamenter yapısı, onun «sadece» ticaret politikasından ibaret olduğu sanılan alanını aşan, yeni kazandığı yetkileriyle ilişkilendirildiği zaman, potansiyel olarak daha da tehlikeli bir hal almaktadır. Ayrıca WTO'nun (GATT'ın aksine) «sosyal» ve «çevresel» standartlardan ve düzenlemelerden sorumlu olması, onu, üye devletlerin başkalarının zararına ticari düzenlemelerle kazançlı çıkmalarının yahut «özel çıkar»a yönelik düzenlemelerin maliyetlerini başkalarına ödetmelerinin başlıca aracı haline dönüştürebilecektir. Modern politik ekonomi (kamu tercihi), bunun yasama erkini merkezileştirdiğimiz takdirde ve ölçüde ödemek zorunda kalacağımız bir bedel olduğunu bütün açıklığıyla ortaya koymaktadır. Bu, kaçınılmaz olarak, bazı ülkeler için sağlam ekonomik politikalarla ziyade politik yeniden dağıtım daha kârlı bir hale getirecektir. Çoğu ulus-devleti acımasızca genişleyen bütçe açıklarına ve bürokrasiye mahkum eden bu mekanizma, bizi dünya ticaretine katılan her katılımcının negatif sonuçlarıyla önünde sonunda yüz yüze kalacağı dinamik bir müdahale sürecine götürecektir.

Bundan dolayı, küresel politikalara çok daha küçük bir rol verilmesini kabul etmemiz gerekir. Artık, bazılarının politik bakımdan arzulanır olduğu kabul ettikleri şeylere (elbette bunlar, başkaları için hiç de böyle olmayabilir) ulaşmak için standartlarda gerçekleştiril-

mesini istedikleri uluslararası uyumun, serbest bir küresel piyasanın işleminin zorunlu bir önkoşulu olmadığını görmemiz gerekir.

Bazı kimselere şaşırtıcı gelebilir, ama, «küreselleşme yoluyla liberalizasyon» stratejisinin politik küreselleşme yüzünden geri tepmesini önlemenin tek yolu aksi istikamette gitmektir. Adem-i merkezîyetçilik, federalizm, bölgecilik, cemaatçılık, ve yerelcilik neredeyse her yerde siyasi gündemin bir parçası haline gelmektedir. Bunlar, genellikle, küresel (serbest) ticaret dünyasına karşıt hareketler olarak görülmektedir; fakat bunların hiç de böyle olmaları gerekmez. Aslında, bu hareketler küresel ticaretin liberalizasyonunu destekleyen bir güç haline dönüştürülebilirler.

Bunu serbest ticaret tarihine baktığımız zaman çok açık bir biçimde görebiliriz. Elbette, GATT'la örneklenmiş olan çok taraflı serbest ticaret tipinin önemini küçümsememiz gerekir. Fakat bu tür bir örnek, sadece, ülkelerin çoğunun serbest ticaret uygulamasından hiç olmazsa kısmi bir fayda gördükleri takdirde işleyebilir. Kaldı ki, serbest ticarete yönelik küresel eğilim, çoğu kez, onu tek taraflı olarak başlatan bazı "öncü" ülkelerden kaynaklanmaktadır. İngiltere Tahıl Yasasını 1846'ta yürürlükten kaldırdığı zaman, ticari serbestleştirmeye tek taraflı olarak, yani başka ülkelerden muadil uygulamalar beklemeksizin, gümrük tarifelerini düşürerek başlamıştı. Bu başarılı örnek, neredeyse bütün Avrupa ülkelerini (bazan çift taraflı antlaşmaların da ilavesiyle) aynı yolu takip etmeye götürmüştür. Avrupa ülkeleri, sonraki dönemlerde de serbest ticareti ekonomilerin temeli olarak benimsemişlerdir. Hatta çok yakın zamanlarda bile, tek taraflı ticari serbestleşmenin olağanüstü bazı örneklerine tanık olduk. Şili ve Güney Kore, 1980'lerde ticaretlerini tek taraflı olarak serbestleştirdiler ve büyük bir ekonomik başarı elde ettiler.

Bu eğilimin cesaretlendirilmesi gerekir. Eğer böyle yapmak istiyorsak, bir ülkenin tek taraflı ticari serbestleştirmeye yönelik şevkinin ve serbest ticaretin, o ülkenin iç siyasi yapısıyla son derece yakından bağlantılı olduğu-

nu görmezlikten gelemeyiz. Amerika'da bazı ekonomistlerin serbest ticaretin ve gümrük tarifelerinin tek taraflı olarak kaldırılmasının bir anayasa hükmü haline getirilmesini talep etmelerinin sebebi budur⁴ -popüler olmayı hak eden bir fikir-. Empirik kanıtlar, adem-i merkezîyetçi ülkelerin ticari liberalizasyona daha fazla eğilimli olduklarını göstermektedir.

Serbest ticaret sorunuyla bağlantılı olarak, adem-i merkezîyetçiliğin ekonomik avantajları son derece erken farkedilmiştir. 1830'lardaki «Nullification Krizi» esnasında, korumacılığın, asla bütün ulusun genel refahını sağlayacak bir araç olamayacağı çok sayıda Amerikalı yazar tarafından belirtilip kabul edilmiştir. John C. Calhoun, ünlü **Speech on the Force Bill** (1833) adlı çalışmasında⁵, korumacılıktan sadece ülkenin bir bölümündeki üreticilerin kazançlı çıkacağına, bunun da geride kalanların zararı pahasına elde edilmiş bir kazanç olacağına dikkat çekmiştir. Onun bu konudaki çözümü, ulusal düzeyde yasallaşmış gümrük tarifeleri nedeniyle diskriminasyondan zarar gören bütün eyalet devletlerine kendi bölgeleri içinde bu tarifelerin geçersiz olduğunu deklare etmelerine, böylelikle de yasayı yürürlükten kaldırmalarına cevaz veren bir çeşit radikal federalizmdi.

Bugün çok az insan, Calhoun'u bu uç noktaya kadar takip etmektedir. Bununla birlikte, güçlü bir federal yapıya sahip olan ülkelerin, korumacılığın ayartıcılığına karşı, daha merkezi bir yapıya sahip olan ülkelerden daha etkili bir şekilde direndikleri hususu hâlâ doğrudur. Korumacılık yoluyla ayrımcılığa tabi tutulanlar -korumacılık daima bir ayrımcılık hareketidir- adem-i merkezîleşmiş bir yapı içinde kendilerini koruma konusunda daha fazla araca sahiptirler.

Bu, elbette, doğru federalizm tipini seçip seçmediğinize bağlıdır. Modern politik ekonomi (anayasal ekonomi), iki federalizm tipini birbirinden kesin çizgilerle ayırmaktadır; «A» tipi merkezi (yahut cooperative) federalizmdir; «B» tipi ise, rekabetçi federalizmdir.

Gerçekte çoğu ülke, bu iki federalizmin bir karışımıdır. Örneğin Almanya gibi, kendi-

lerini «federal» olarak adlandıran birçok ülke, daha çok «A» tipi federalizme yönelme eğilimi içindedir. Merkezi (yahut cooperative) federalizm, «daha az» yönetim seviyesi anlamına gelir; yani federal devletler, federal yaşamaya katılırlar. Yasama, bu federalizm tipinin en ideal formunda, ülkenin bütün federal birimleri için üniform olmaktadır. Merkezi federalizmin tehlikesi, politik süreç içinde «rant arayan» çıkar gruplarının etkilerini arttırmasından ibarettir. Bu tehlike, zaten her parlamenter sistemin yapısında vardır. Merkezi bir federalizm rejiminde, federal devletlerin kendileri çıkar grupları haline gelmektedir (federal yönetimden buldukları talepler nedeniyle). Federal devletlerin «çesitlenmesi»(Almanya'da «Länderausgleich» yani devletlerarası tazminat olarak adlandırılır) şeklindeki yönetimlerarası transfer ve ekonomik yüklerin başka devletlere ve/veya yönetim birimlerine ödetilmesi finansal ve mali sorumsuzluğu beraberinde getirmektedir.

Rekabetçi -yahut hakiki - federalizm, federal eyaletlerin kendi yasama gücünün bulunması anlamına gelmektedir. Federal merkezi yönetim, en uç örneklerinde (bazen, Konfederasyon Kanunları çerçevesinde ABD'de olduğu gibi, vergilendirme gücü yoktur) sadece, ona tek tek rıza göstermek durumunda olan federal eyaletlerin/devletlerin izniyle yasama faaliyetinde bulunabilir.

Rekabetçi federalizm, federal yönetim serbest iç ticareti garanti altına almak için sınırlandırıldığı ölçüde, sadece ekonomik rekabet yaratarak değil, fakat aynı zamanda farklı siyasi kurallar ve sistemler arasında da rekabetin zeminini hazırlayarak, üretim ve transfer maliyetlerini düşürür.

Rekabetçi federalizm, ülkenin varlıklı kesimlerinde korumacılığın etkisinin daha kolay fark edilebilmesini ve federal devletlerce bu duruma daha çabuk mukabelede bulunabilmesini kolaylaştırdığı için serbest dış ticareti de teşvik etme eğilimi taşımaktadır.

Bütün bunlar, bu tür bir federalizm tipinde anayasanın çarpıtıcı yorumlara pek az boşluk bırakan, son derece sıkı bir «çatı»ya sahip

olmasını gerektirir. Alman örneğinin gösterdiği gibi, federalizmin rekabetçi yönlerinin, yeniden dağıtım esas alan çıkar grupları tarafından tahrip edilmesi çok muhtemeldir. Bu eğilim, federalizmin, federal yönetim yapısına az veya çok katılmanın bir vasıtası olarak görüldüğü durumlarda ve zamanlarda güçlenmektedir. Bu eğilimi geriye çevirmek için, bağımlı ortaklık (subsidiarity) kavramıyla bağlantılı olarak, devletlerin özel egemenliğinin politikanın neredeyse bütün alanlarında daha açık bir şekilde yeniden tanımlanması gerekmektedir. Bu konudaki istisnalar, ancak federasyonun tüm egemenlik alanı içinde temel insan ve vatandaşlık haklarıyla serbest ticaretin kabulünü güvence altına almak için gerekli olan hususlar için sözkonusu olabilir.

Bu yaklaşımı daha da radikalize edebilir ve bundan daha fazla bir adem-i merkezileştirmeyi bile savunabiliriz. Devletler, piyasada rekabet eden özel şirketler gibi ekonomik rasyonalliteyi esas alan hesaplamalar yapamazlar. Bundan ötürü, bir ülkenin **optimum** büyüklüğünün ne olması gerektiğini bilmiyoruz. Bununla birlikte, küçük idari birimlerin genellikle daha verimli olduklarını görebiliriz. Bu tür yönetimler, ortalama olarak, çoğu modern devletin şikayet eder görüldüğü fazla bürokrasi, iç borçlar, bütçe açıkları, yüksek vergilendirme türünden sorunlarla daha az karşılaşmaktadır.

Bunun sebebi şudur: bir politik yapı ne kadar küçükse, göğüslerdeki kalpler de o kadar yakınlaşmaktadır. Modern dünyada neredeyse herkes vergi ödeyicisi ve yiyicisi durumundadır. İstismar edenler ve edilenler arasındaki farklılık demokratik siyasi mekanizma tarafından bulandırılmıştır. Yönetim uzakta olduğu oranda zahiridir; çünkü birey bu durumda maliyetleri anonim bir «topluma» aktarmaya son derece meyyaldir. Margaret Thatcher, 1987'de «Toplum diye bir şey yoktur» dediği zaman haklıydı⁶. Bununla birlikte, çoğu kişi -hepimiz vergi yiyicisiyiz- bir toplum kurgusunu son derece uygun bulacaktır. Bu, her adem-i merkezileştirme taraftarının sert bir şekilde mücadele etmesi gereken bir

engel olarak belirlemektedir. Fakat bu mücadele, uğrunda mücadele etmeye değer bir mücadeledir. Daha küçük bir politik toplulukta, maliyetleri toplumun sırtına yüklemek daha zordur; çünkü toplumun yerini artık kanlı canlı gerçek insanlar almıştır. Onları istismar ettiğiniz zaman sizi hemen tanırlar; tıpkı sizi istismar ettikleri zaman onları derhal tanımanız gibi.

Devlet ne kadar küçük olursa, kamu yönetimi (iyi yönleriyle demokratik olsa bile) «özel yönetim»e o ölçüde benzeyecektir. Küçük topluluklar, saçma «otarşi»fikrini bizzat benimseme eğilimi taşımazlar; korumacılık doğrultusunda çaba harcayamazlar. Ekonomik özgürlük üstüne karşılaştırmalı bir çalışmada -Liberty Enstitüsü'yle Friedrich Naumann Vakfı'nın ortak yayını -dünyanın değişik ülkelerinden iktisatçılar, daha küçük ve adem-i merkezîyetçi devletlerin, daha fazla iktisadi serbestiyete müsaade ettiklerini, bundan dolayı da daha zengin olduklarını ortaya koymuşlardır⁷. Bu iktisadi eğilimin, siyasi bir eğilimin habercisi olduğu umut edilebilir (Bir zamanlar Marks'ın politik koşulların daima ekonomik koşulları takip ettiğini söylerken haklı olduğu türden umutlar).

Benim ulaştığım sonuç, bu yüzden, «yarı iyimler» bir sonuçtur. Hoşlanalım veya hoşlanmayalım, epey farklı bir devletle birlikte yaşamak zorundayız. Fakat «Leviathan»ı az da olsa evcilleştirebiliriz. Küreselcilik ve yerelcilik -karşıt gibi görünürlerken- bu görev için el ele çalışmaktadırlar. İkisi de sadece prosedürel çareler oldukları için mükemmel çözümler değildir. Hatta onlar, özgürlük ve ekonomik refah karşıtlığına bile dönüşebilir-

ler. Özgürlük dostlarının sonsuza kadar mücadele etmek zorunda olmalarının nedeni de budur. Aslında bakılırsa, bir zamanlar Samuel Johnson'ın söylediği gibi «İyi bir yönetim için hiçbir garanti yoktur.» ■

* 18-19 Mayıs 1996'da Ankara'da Liberal Düşünce Topluluğu ve Friedrich Naumann Vakfı tarafından düzenlenen *Türkiye İkinci Uluslararası Liberal Düşünce Sempozyumu*'na sunulan tebliğ.

DİPNOTLAR

1. Rudolph J. Rummel, *Death by Government*, 2. baskı, New Brunswick 1995, s.1
2. Norman P. Barry, *Invisible Hand in Economics and Politics, A Study in Two Conflicting Explanations of Society: End-States and Processes*, Institute of Economic Affairs, Londra 1988, s. 25
3. Paul Craig Roberts, «Free Trade Keeping Dubois Company» *WashingtonTimes*, 10 Mayıs 1994.
4. Charles Rowley, *Trade Protection in the US*, Elgar Publishing, Aldershot 1995
5. John C. Calhoun, *Union and Liberty, The Political Philosophy of John C. Calhoun*, R. Lenced, Indianapolis 1992.
6. Samuel Britton (ed), «There is no such Thing as Society», *Capitalism with a Human Face*, Aldershot 1995, s. 85.
7. James Gwartney, Robert Lawson, Walter Black *Economic Freedom of the World 1975-1995*, Fraser Institute/Liberty Institute/ Cato Institute, Vancouver, 1995

Çeviren : Melih Yürüşen